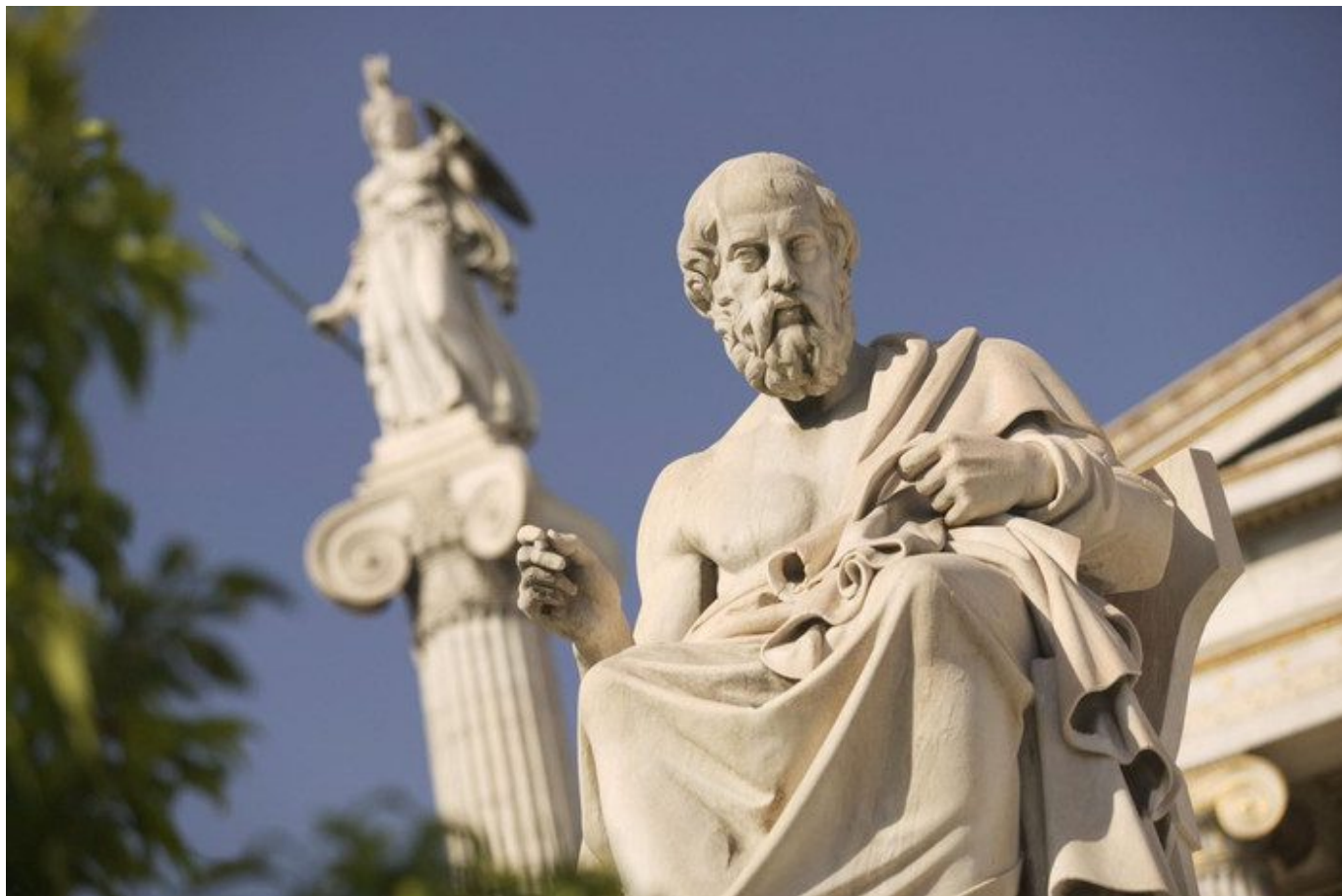

Birinji duşman

Category: Edebi makalalar, Filsofiýa, Kitapcy, Poemalar, Romanlar
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Birinji duşman BIRINJI DUŞMAN

Platon sungatyň «çeýnemekdigini» aýdypdy we has soňra adamlar filsofiýany «pelsepe satmak» hökmünde atlandyrmaga başladylar. Filsofiýanyň atasy Platon (Eflatun) şahyrlara we sungat adamlaryna äsgermezçilikli göz bilen garapdyr. Sungatyň uly böleginiň juda ýaramaz işdigini we ýaşlary hakykatdan daşlaşdyrýan manysyz wagt ýitgisidigini aýdypdyr. Hatda ol käbir saz žanrlarynyň gyjyndyrýandygyny aýdyp, gadagan edilmegini talap etjek derejede öte geçipdir.

Çeper edebiýat barada aýdanda bolsa, Platonyň pikirçe edebiýat aň-düşünjeleri dargadýardy we adamlary güýmeýärdi. Onuň döwründe çeper edebiýat epiki poeziýadan ybaratdy. Epiki poeziýa çeper edebiýatyň esasy ülnüsidi.

Platon şeýle şygryň aňlary telperleşdirýändigini, ruhlary

kemala getirmegiň ýerine, gaýtam olary ýykýandygyny aýdypdyr. Alymlaryň hemmesi çeper edebiyata we şygryýete bolan garaýşynfa beýik filosof bilen bir pikirde bolmasalar-da, sungatyň hakykatdan habar berýändigi we ony kopiýalaýandyty babatda onuň bilen pikirdeşdiler. Emma sungata pes göz bilen garama çagyryşy konserwatiw gresiýalylar üçinem geň bolupdyr. B.e.öňki V asyrdan Afinyň festiwallar, kartinalar, diwar suratlary, heýkeller, arhitektura we teatrlar bilen doly medeniýeti bolupdyr. Şeýle spektakllaryň öz döwründe iň meşhury Sokrat bilen ýaňsylaşan we Afinyň onuň üstünden güldüren spektakl bolupdyr.

Platonyň sungata garşy beýle ýigrençli pikirde bolmagynyň düýp sebäbi-de şu bolsa gerek. Ol sungatyň ähli ugurlarynyň belli bir derejede arassadygyny, öýkünmäniň hakyky bolup we hakykly gaýtalap bilmejekdigini we hakykly diňe bir gezek dogulýandygyny aýdypdyr.

Çeper edebiyatyň köp sanly görnükli wekili sungatyň öýkünmeýdigi babatda onuň bilen bir pikirde bolupdyr. Beýik ýazyjy Tolstoý hem şolaryň biridir.

Lew Tolstoý üçin gahrymanlary we romanlarynyň personažlary durmuşda ýaşap ýören adamlaryň durmuşyndan kopiýalanyp alynandy. Gresiýaly filosof hem mysal üçin Gomeriň poemalaryny okamagyň wagtyňy boş pikirlere sarp etmekden başga zat däldigini, ýagny, başgalaryň aslynda ýok ýalňyşlygyny çeynemekden ybaratdygyny aýdypdyr.

Elbetde, b.e.öňki V asyrdan bäri biziň günlerimize çenli sungatyň žanrlary ösdi, şygryýetiň görnüşleri-de köpeldi. Indi diňe epiki poeziýa ýok, has dogrusy indi epiki poeziýanyň özi hiç bir medeniýetde we dilde ýok. Şonuň üçin Platon edil şu meselede arkaýyn bolup biler.

Emma bärde başga bir mesele bar, filosofiyanyň özem indi onçakly ösüp baranok.

Ýakynda filosoflar ussatlaryndan we modernizasiýalaşmagyň öňbaşçylaryndan Immanuel Kantyň doglan gününüň 300 ýyllygyny bellediler.

Filosoflar şonsuzam edebi žanrlarda azlyk. Beýleki ähli edebiyat žanrlary we gumanitar ylymlar bilen deňeşdirende,

elmydama-da şeýle bolup geldi.

Platon sungatyň «çeýnemekdigini» (ýagny, başganyň tüýküliginu ýalamak, başganyň çeýnän sakgyjyny çeýnemek manysynda) aýdypdy we has soňra adamlar filosofiýany «pelsepe satmak» hökmünde atlandyrmaga başladylar.

Beýik şahsyýetleriň köplenç şahsy sebäplerden ötri öýke-kine saklamak ýaly ownuk kemçilikleri bolup bilýär. Munuň arap dünýäsindäki iň meşhur mysaly, Arap edebiyaty fakultetiniň dekany Taha Hüseyin bilen şol nesliň ussady Abbas Mahmud el-Akkadyň arasyndaky çekişmelerdir.

Dekan Akkadyň proza eserlerini tankyt edipdir, şygrylaryna bolsa gowy baha beripdir. Emma men häzir onuň haýsysynyň has erbetdigini bilemok.

A tersine mürekkepçiniň özem Müsüriň proza ussadyň şygrylaryny tankyt edýärdi ee «gynansak-da, ussat, gynansak-da» diýip gygyryşýanlara goşulyp gygyrýardy.

Semir ATAULLAH,
Liwanly žurnalist.

Sişenbe, 18.06.2024 ý. Edebi makalalar